

Etno-antropologia spaniolă în epoca franchistă

Carmen-Elena ȘTEFĂNESCU (POGONICI)

Universitatea din Craiova
camipogonici@yahoo.es

Abstract: The anthropological dimension of the Spanish Catholic missionaries in the recently conquered America has been improperly valued, as the ethnographic information has been, resulting from the administrative issues that arose with the appropriation of the conquered territories. This resulted in two different views of indigenism, presented in the polemic between Bartolomé de las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda in Junta de Valladolid, on the legitimacy that the conquest of the West Indies gives or not to the Spanish Crown any right to oppress the natives. This is considered to be one of the most curious events in the history of the Western World.

Keywords: *anthropology, missionaries, indigenism.*

Dezvoltarea antropologiei socio-culturale ca disciplină științifică în Spania este un proces tardiv, datorat unei implantări lente în mediul academic și a situației generale de criză, prin care trecea țara la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. Abia către anii '60-'70 acest domeniu începe să-și facă simțită prezența în mediul universitar, la început, ca ramură a altor discipline ca: preistoria, arheologia, în cadrul biologiei sub numele de antropologie fizică, iar în studiul filosofiei existau cursuri de „antropologie”. Nu înseamnă că nu existau deja materii, al căror conținut prezenta asemănări cu viitoarea disciplină – antropologia socio-culturală; acestea răspundeau la denumirea de etnografie și etnologie. Această situație se datorează, în primul rând, rigidității academice spaniole, care îngreuna introducerea unor arii noi de studiu, limitându-se în a le incorpora în alte domenii, dar și a neasumării propriei istorii antropologice ca disciplină, din lipsă de corpus, de perioadă cercetată. Pe de altă parte, continua perioadă de criză, prin care a trecut țara și pierderea unor colonii în 1898 (Cuba, Filipine), exact în momentul în care alte țări își dezvoltau cercetările antropologice, au indus Spania într-o stare de pesimism și frustrare, îndepărtând-o din ce în ce mai mult de marile probleme teoretice și metodologice ale antropologiei. Profesorul Puig-Samper explică această întârziere a instituționalizării antropologiei în Spania, ca fiind o reflexie a statutului socio-cultural din Spania secolului XIX, care menținea oamenii de știință spanioli într-un nivel de marginalizare și separare deplorabil și nu din cauza incapacității spaniolilor către știință, așa cum se pretindea. [Puig-Samper, Galera, 1983: 29]

În timp ce în celelalte țări (Anglia, Germania, Statele Unite ale Americii) antropologia era o disciplină de sine stătătoare, care cerceta toate teritoriile, mai puțin cel european, în Spania, interesul investigațiilor se concentrează exclusiv asupra grupurile etnice din țară, pe propria diversitate culturală. După Waltraud Mullauer-Seichter, această abordare particulară își are explicația în dezvoltarea istorico-politică a țării după războiul civil din

1936, când reprezentanții disciplinei rămân pentru o perioadă în afara discuției științifice, din cauza situației de autarhie, impusă de regimul totalitar franchist; un alt motiv ar mai fi faptul că publicațiile se fac doar în limba spaniolă, ceea ce creează o barieră lingvistică care mărește necunoașterea producției științifice spaniole. [Mullauer-Seichter, 2016: 17]

Primele studii cu caracter antropologic de după război, între anii 1940-1960, trezesc interesul pentru cultura spaniolă, renunțându-se la studiul culturii “exotice”. Bazele antropologiei spaniole au fost puse de antropologi străini, în special englezi, care s-au centrat pe studiul vieții comunitare din satele spaniole și apoi de antropologi spanioli, formați în scolile stăine: Julio Caro Baroja, care în tinerețe privea mai mult spre școala germană, pentru a se orienta apoi spre cea angloaxonă, a lucrat și a învățat, în același timp, cu antropologi englezi ca Pitt-Rivers sau nord-americani ca George M. Foster; Carmelo Lisón Tolosana, de formare britanică sau Claudio Esteve, care corespunde generației exilate în Mexic, cu formare antropologică mexicană.

Ángel Aguirre Baztán este de părere că antropologia spaniolă ar putea fi împărțită în trei mari capitole: Recucerire, Colonizare și Regionalism [Aguirre Baztán, 1992: 3], urmând o a patra etapă, pe care o numeste Europeană, în momentul în care legăturile sociale și culturale ale spaniolilor cu celelalte țări vor fi mai puternice. [Aguirre Baztán, 1992: 6]

Obiectul acestui capitol îl constituie perioada Colonialismului (Colonialismo) 1492-1814, în speranța rectificării importanței, în domeniul antropologic, a misiunilor catolice spaniole din recent descoperita Americă. La fel de puțin valorată a fost și „informația etnografică, survenită din problemele administrative, care au apărut o dată cu însușirea teritoriilor cucerite. Rezultatul informațiilor și investigațiilor locale, destul de detaliate și extinse, pe care regii le-au cerut cu privire la geografia și oamenii care populau teritoriile de peste mări, a dat naștere la ceea ce acum numim etnografie. Mai mult decât atât, în cartea sa *Antropología social en España*, Lisón Tolosana marchează începutul etnografiei în Spania”:

“Los expertos no conocen hoy sobre la naturaleza y origen de la Luna más de lo que ya sabían antes del alunizaje. No fue así con el descubrimiento del continente americano: la llegada de las tres carabelas sacó de su rutinario, menudo quehacer, a cosmógrafos, teólogos, juristas, historiadores, economistas, literatos y filósofos, a Europa entera, al viejo Hombre, enfrentándolos con hombres nuevos, consigo mismo, con sus problemas fundamentales. Así nació la Etnografía española.”¹ [Tolosana, 1977: 9]

Descoperirea Americii a adus prestigiu în special Castiliei, de aici pornind dorința celorlalte mari regiuni din Spania, de a se extinde: coasta de nord s-a orientat spre Americi, Aragón și Catalonia își doreau regiunile Mării Mediterane, iar, după cucerirea Americii, Castilia făcea planuri pentru centrul Europei și Africa. În toată perioada colonizării (de la descoperirea Americii până în momentul pierderii ultimei colonii în 1898), referința din punct de vedere antropologic a Spaniei a fost “la otredad”², adică locuitorii din colonii. Misionarii, prin însemnările și descrierile lor, au fost cei care au constituit un capitol important al antropologiei spaniole. Lisón Tolosana redă părți din diferite scrisori ale Regilor Catolici către Columb; într-una dintre ele, datată în Segovia, pe 11 august 1494,

¹ „Experții nu cunosc astăzi despre natura și originea Lunii mai mult decât știau deja înainte de aselenizare. Nu așa a fost cu descoperirea continentului american: sosirea celor trei caravele îi scoase din rutina lor, fără de *substanță*, pe cosmografi, teologi, juriști, istorici, economiști, literați și filosofi, Europa întreagă, pe Omul vechi, punându-i față în față cu oameni noi, cu ei înșiși, cu problemele lor fundamentale. Așa s-a născut Etnografia spaniolă.” (trad. n.)

² „celălalt, un individ diferit care un face parte din comunitatea respectivă” (trad. n.)

regii își exprimă dorința de a ști totul, până la ultimul amănunt, dar și de a poseda tot ce ochiul poate vedea:

“Vimos vuestras letras y memoriales...; pero algo más queríamos que nos escribiédeses, así en que sepamos cuántas islas fasta aquí se han fallado, y a las que habéis puesto nombre, que nombre a cada una... y a las otras los nombres que las llaman los indios; y todo lo que habéis fallado en cada una de ellas; y en lo que se ha enviado después que allá fuiste, qué se ha habido, pues ya es pasado el tiempo que todas las cosas sembradas se han de coger...; y enviadnos todos los más halcones que de allá se pudieren enviar y de todas las aves que allá hay y se pudieren haber, porque queríamoslas ver todas.”³ [Tolosana, 1977: 85]

Însemnările lui Columb însuși aduc o valoare inestimabilă antropologiei spaniole a secolului, dat fiind faptul că este prima persoană care intră în contact cu nativii și care petrece suficient timp în mijlocul lor pentru a-i cunoaște. În jurnalul său notează atât impresiile de la primul contact „intercultural” cum l-a numit Tolosana [Tolosana, 1977: 10], descriind în amănunt aspectul fizic, portul sumar, desenele de pe piele, bunătatea și generozitatea, pe care antropologul le observa în comportamentul acestora, precum și valoroase note despre mărimea, fauna și flora insulelor descoperite. Navigator fiind, descrie, de asemenea, corăbiile, forma și capacitatea lor; în rolul de cosmograf, dorește să-și verifice ipoteza privind sosirea pe pământurile din Cipango⁴. Bineînțeles, el are o datorie clară de îndeplinit și nu-i scapă strălucirea aurului cu care indienii erau împodobiți, nici ușurința cu care ar putea fi cucerite acele teritorii, nativii neposedând nici arme, nici fier sau cunoștințe pentru a le fabrica. Nu lipsesc pagini despre porturi, vânturi, stele, furtuni, mile, golfuri, râuri etc.

Lisón Tolosana recunoaște meritul lui Columb de a studia in situ, de a cunoaște doctrina antropologică socială și modalitatea de a se descurca pe terenul de studiu, dar are rezervele sale în ceea ce privește exaltarea antropologului, dorința de a vedea în orice lucru comun ceva special, ceea ce poate duce la tergiversarea datelor realității întâlnite și la pălirea spontaneității cercetătorului. Totuși, ideile pe care le enunță în cartea sa mai sus menționată, îl situează de partea lui Columb: datorită condițiilor contactului dintre cele două culturi, s-a produs nașterea etnografiei spaniole; având în vedere aceleași condiții, nativii și spaniolii au reacționat în mod similar; motivul originar al acestui fenomen trebuie căutat în elementul de surpriză și curiozitate față de pământurile, persoanele, animalele exotice; ambele popoare au găsit unul în celălalt destule motive de uimire și admirație; antropologul se găsește pe terenul de lucru într-o situație asemănătoare descoperitorului, de aici, cu cât surpriza este mai mare, cu atât mai mare este dorința de cercetare; stabilirea nivelului și canalelor potrivite de comunicație este problema inițială, cea mai delicată și cea mai urgentă. [Tolosana, 1977: 22]

Informarea regilor despre descoperirea făcută aduce după sine exodul doritorilor de descoperiri și proliferarea scrierilor, care într-o manieră sau alta prezintă probleme centrale ale antropologiei de azi, de la ecologie la studiul valorilor și care au contribuit, fără

³ „Am văzut scrisorile și memorialele dumneavoastră...; dar ceva mai mult doream să ne fi scris, așa ca săștim câte insule s-au omis până acum, și la care ați pus nume, ce nume la fiecare... și la celelalte numele, pe care le-au dat indienii; și tot ce ați omis în fiecare dintre ele; și ce s-a trimis, după ce ați plecat într-acolo, ceea ce a fost, a trecut mult timp și toată recolta trebuie strânsă...; și trimiteți-ne toți vulturii care se pot trimite de acolo și toate păsările care pot fi acolo, pentru că pe toate vrem să le vedem.” (trad. n.)

⁴ Denumire dată actualiei Japonii, pe care Columb dorea să o descopere, în urma legendelor că ar poseda cantități uriașe de aur.

îndoială, la apariția disciplinei antropologice în America. Autorii primelor materiale despre „Indii” aparțin unei game destul de variate de îndeletniciri: sunt militari, misionari, cosmografi, scriitori, istorici, filologi, astronomi, exploratori, botaniști și chiar juriști. În continuare, prezentăm activitatea unora dintre cei mai importanți.

Bernardino de Sahagún a fost misionar franciscan, autor al mai multor opere scrise în aztecă și în spaniolă, considerate ca fiind unele dintre cele mai valoroase documente de reconstituire a istoriei Mexicului, înainte de cucerirea spaniolă. Investigația lui derivă din problemele de traducere a textelor biblice sau de pregătire a unor texte de predicare în azteca, adecvate mentalității indigene, dând naștere la un studiu, în care lingvistica și munca etnografică sunt dificil de diferențiat. Opera *Historia general de las cosas de la Nueva España* – începută în 1558 – este un tezaur de cunoștințe etnografice, arheologice și istorice, publicată abia în 1829. Lucrarea cuprinde două faze, prima, cunoscută ca *Primeros Memoriales*, este un fel de dicționar tematic al tuturor materiilor din vechea cultura, cuprinzând și desene; a doua urmărește modelul celei dintâi, dar cu texte mult mai amplii și cu descrieri etnografice. Scrisă mai întâi în aztecă, apoi tradusă chiar de autor în spaniolă, lucrarea se remarcă prin metoda de lucru bazată pe colectarea de date din mărturiile bătrânilor, pe analiza amănunțită și pe tematica diversificată: zei, calendar ritual, mituri, viața de dincolo, astrologie, discursuri morale, comerț etc.; datorită rezultatelor obținute în urma cercetărilor despre cultura mexicană, Sahagún a avut o contribuție esențială în fomarea școlii etnoistorice mexicane, considerat pionier în metodele moderne de investigație etnografică și lingvistică în America. [Ortiz García, Sánchez Gómez, 1994: 605-606]

Pedro Sarmiento de Gamboa (1530/1532-1592) era marinar, cosmograf, matematician, scriitor, astronom, explorator și cuceritor. Regele Felipe II l-a numit guvernator pe teritoriul din jurul Strâmtoării lui Magellan în 1580. În lucrarea *Historia Indica*, pe lângă prezentarea istoriei pământurilor respective, autorul își exprimă încântarea în fața exotismului naturii.

Álvar Núñez Cabeza de Vaca (1488/1490-1559) a fost cuceritor spaniol, care a explorat coasta de sud a Americii de Nord. În timpul unei călătorii din anul 1536 a adunat primele observații etnografice despre populația indigenă din Golful Mexican, care s-au concretizat în lucrarea *Naufragios*, publicată în 1542 în Zamora, considerată prima narațiune istorică despre teritoriile care corespund astăzi Statelor Unite ale Americii; autorul descrie experiențele sale și a altor trei însoțitori, care au traversat la picior sud-vestul acelor teritorii.

Diego Durán (1537-1588) a fost călugăr și istoric spaniol, autor al *Historia de las Indias de Nueva España e islas de Tierra Firme* – este una dintre primele lucrări care prezintă aspecte ale societății mexicane, realizată după o cercetare și un studiu intens, bazate pe mărturii orale, codexuri, diferite izvoare, pe care le-a comparat și confruntat, tocmai pentru a prezenta versiunea cea mai reală despre mexicani și contemporanii lor. Alături de lucrarea lui Bernardino de Sahagún, opera sa a avut ca scop antropologic cunoașterea într-un mod direct a obiceiurilor și tradițiilor popoarelor din Mezoamerica, plecând de la desene pentru a ajunge la limbă, mituri și legende, zei, ritualuri, cultura, gastronomie, organizare socială și politică. Având în vedere gama largă de studii realizate și prezentate, putem spune că este una dintre cele mai complete lucrări antropologice de până atunci.

José de Acosta (1540-1600) a fost iezuit, antropolog și naturalist spaniol, care a realizat importante misiuni în America (Peru) începând cu anul 1571. Scrie *Historia natural y moral de las Indias*, publicată în 1590, în Sevilla și tradusă în 1604 în engleză, care vorbește despre obiceiuri, ritualuri și credințe ale indigenilor din Mexic și Peru, cele două societăți mai civilizate din Lumea Nouă, folosind o metodă misionară, bazată pe toleranță culturală,

probată înainte în China și împărtășită de către colegul său de călătorii din Spania, P. Sánchez. În altă lucrare *De natura Novi Orbis* libri duo se ocupă în prima parte de vânturi, râuri, lagune, mări și vulcani, iar în a doua parte de istoria naturală americană. Acosta demonstrează în întreaga sa operă o atitudine tipic antropologică, votând pentru apărarea raționalității și creativității culturale a indigenilor împotriva prejudecăților europene, ceea ce îl duce la compararea instituțiilor acestora cu cele ale grecilor și romanilor, ajungând să țină cont de posibilitatea de a înțelege canibalismul aztec ca o comuniune eucaristică creștină. [Ortiz García, 1994: 41-46]

Gonzalo Fernández de Oviedo Valdés (1478 –1557), militar, scriitor, botanist, etnograf și colonizator spaniol, a fost numit primul cronic al Indiilor de către împăratul Carol al V-lea. Scrie din memorie *Sumario de la Natural Historia de las Indias* (editat în Toledo, 1526), tradusă în italiană (1532), latină și engleză, considerată opera etnografică și antropologică cu cea mai multă informație despre indieni, de până acum; temele tradate sunt diferite: locuitori, minerale, flora și fauna diferitelor insule din Antillas (La Española, Cuba, Tierra Firme).⁵

Faimoasa lui operă o constituie *Historia general y natural de las Indias, islas y tierra firme del mar océano*, a cărei primă parte a fost publicată în 1535 (Sevilla), publicarea fiind întreruptă din cauza morții autorului în 1557; se editează complet abia între 1851-1855, în patru volume, la cererea Academiei de Istorie. Lucrarea prezintă întâmplări petrecute pe parcursul perioadei dintre 1492 și 1549. Fernández de Oviedo nu vorbește doar de botanică și de zoologie, ci și despre dificultatea călătoriilor, despre geografie, dar, în special, despre locuitori, ceremonii și ritualuri. Caracteristic autorului este metoda de lucru, la el științele se întrepătrund, nu se diferențiază; se forțează să descrie pentru europeni, în termeni europeni, o realitate a cărei noutate depășește capacitatea lui narativă și ajutându-se de analogii, ajunge să europeanizeze plantele și animalele de pe noul teritoriu sau să identifice ființe cu diferite nume din vechiul continent. Tocmai forma de descriere a obiceiurilor indigene și această metodă comparativă folosită face din Fernández de Oviedo un precursor al etnologilor moderni. [Carmen Ortiz García, 1994: 305-306]

Juan de Ovando y Godoy, jurist și cleric, președinte al Consiliului Indiilor între 1571 și 1575, este recunoscut ca inițiator, la ordinele regelui Filip al II-lea, al lucrărilor de sistematizare juridică a normelor din diferite consilii din America și a unor studii geografice ale teritoriilor posedate de spanioli. Poate fi considerat inițiatorul reformei instituționale și al studiului geografic, având ajutoare pe Alonso de Santa Cruz y López de Velasco.

Așa cum am spus mai devreme, vestea descoperirii noilor pământuri a dus la o invazie de „conquistadori” (cuceritori), cu scopuri mai mult sau mai puțin nobile. Dacă la început, indigenii erau uimiți și curioși, doritori de a-i primi și de a-i cunoaște mai bine pe vizitatorii lor, cu timpul încep să obosească de vizita mult prea prelungită. Sosirea spaniolilor pe pământurile lor a provocat o schimbare radicală în forma de viață a nativilor, aceștia din urmă fiind considerați încă de la început inferiori, folosiți mai târziu de către spanioli pentru diferite activități, sclavizați, inclusiv asinați.

Despre modul de tratare al „indienilor” au scris diferiți misionari ai timpului, însă polemică dintre Bartolomé de las Casas⁶ și Juan Ginés de Sepúlveda⁷ din cadrul Junta de

⁵ Insulele Antillas sau Caraibe, cu denumirile actuale de: Haïti, Cuba, Puerto Rico, Republica Dominicană etc.

⁶ Bartolomé de las Casas (Sevilla, 1474 sau 1484 – Madrid, 1566), călugăr spaniol; principalul apărător al indigenilor, a fost numit “Procurorul sau protectorul universal al tuturor indienilor din Indiile spaniole”.

⁷ Juan Ginés Sepúlveda (Córdoba, 1490 – Córdoba, 1573), sacerdot catolic spaniol, filosof și istoric; este cunoscută confruntarea lui cu Bartolomé de las Casas în timpul controverselor din Junta de Valladolid, în favoarea războiului contra indigenilor.

Valladolid⁸ (1550-1551)rămâne cea mai cunoscută. Problema s-a pus din punct de vedere juridic, filosofic și teologic asupra dreptului pe care cucerirea Indiilor îl dădea sau nu Coroanei în asuprirea indigenilor, notat ca unul dintre cele mai curioase evenimente din istoria lumii occidentale.⁹

“(…) cuando dos notables españoles, Bartolomé de Las Casas y Juan Ginés de Sepúlveda, se reunieron en Valladolid en 1550 para discutir un gran problema nacional que concernía tanto a los indios americanos como a Aristóteles. Entonces, por primera vez y quizá por última, un imperio organizó oficialmente una encuesta sobre la justicia de los métodos empleados para extender su dominio.” [Hanke, 1958: 15]¹⁰

Bartolomé de las Casas, considerat un precursor al luptei pentru drepturile omului, a denunțat abuzurile cuceritorilor asupra populației native; era partidar al evanghelizării pacifice, care putea duce la un amestec al celor două comunități – spanioli și indigeni – cu scopul de a accelera procesul de civilizare al celor din urmă, bazându-se în pledoaria lui pe dogma creștină – legea naturii – că toți oamenii sunt egali în fața lui Dumnezeu. Atitudinea lui nu este una pioasă, ci stabilește o lungă listă de „obligații regale”, care implică atât obligații pozitive, cât și limitări în exercitarea autorității: în primul rând, regele trebuie să elibereze indienii de sub puterea spaniolilor asupritori; indigenii nu pot fi forțați, oprimați, exploatați, decât cu consentimentul lor; regele trebuie să asigure răspândirea credinței prin metode creștine blânde, „lepădându-i” de obiceiurile barbare și iraționale; regele este obligat să respecte proprietatea și bunurile indienilor, căci regele le administrează, nu le posedă. [Maestre Sánchez, 2004: 130-104]

Descrie abuzurile observate în *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, dedicată lui Felipe al II-lea și publicată în 1552, la trei ani după dispută.

Teoriei sale i se opune Juan Ginés de Sepúlveda în lucrarea *Democrates alter, sive De justis belli causis contra indios*, unde apăra interesele Spaniei și ale regelui în America, exprimându-se în favoarea dreptului pe care cucerirea i-l atribuia în „războiului împotriva indienilor”; publicarea este interzisă, însă, în primă fază de Consiliul Indiilor și apoi și de Consiliul Castiliei. Sepúlveda nu pleda pentru abuzarea sau sclavizarea nativilor, nici pentru însușirea bunurilor acestora; el repudia cruzimea innesară în timpul „conquistei”, însă milita pentru folosirea forței cu scopul de a îndepărta nativii de practicile considerate păgâne, care mergeau de la idolatrizare până la sacrificare umană, ca, abia după aceea să fie pregătiți pentru religia creștină, mandat expres și legitim al Papei:

⁸ Junta de Valladolid (1550-1551) este numele celebrei dezbateri dintre apărătorii și acuzații indigenilor, prima reprezentată de B. de las Casas, considerat astăzi ca pionier în lupta pentru drepturile omului și J. G. de Sepúlveda, care apăra dreptul de cucerire al spaniolilor asupra indigenilor. Nu a avut o soluție finală, dar a contribuit la schimbare, în acordarea de mai multe drepturi nativilor.

⁹ Alfonso Maestre Sánchez, Departamentul de Filosofie III, Universitatea Complutense din Madrid, “Todas las gentes del mundo son hombres”. El gran debate entre Fray Bartolomé de las Casas (1474-1566) y Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) “All the people in the world are human beings”, *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía* 2004, 21 p. 96; „Toți oamenii din lume sunt ființe”. Marea dezbateră dintre Călugărul Bartolomé de las Casas (1474-1566) și Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573), p. 96, (trad. n.)

¹⁰ „(...) când doi notabili spanioli, Bartolomé de Las Casas y Juan Ginés de Sepúlveda, s-au reunit în Valladolid în 1550 pentru a discuta o mare problema națională care îi privea atât pe indienii americani, cât și pe Aristotel. Atunci, pentru prima și poate ultima dată, un imperiu a organizat în mod oficial o anchetă despre dreptatea metodelor folosite pentru a-și mări teritoriul.” (trad. n.)

“Cuando aquellos cuya condición natural es que deben obedecer a otros niegan su autoridad, o cuando no hay otro modo, hay que dominarlos por las armas; tal guerra es justa, según los filósofos más eminentes.” [Maestre Sánchez, 2004: 116]¹¹

Teoria lui consta în apărarea condiției umane, în existența naturală a două clase sociale: aristocrația și cei care servesc; concepea o umanitate structurată sub principiul că unii oameni sunt mai raționali decât alții, că cei înțelepți și prudenți trebuie să-i guverneze și să-i domine pe cei ignoranți și bruti, folosind cu moderație forța pentru a-i elibera din sălbăticie și a-i civiliza. [Andrés Marcos, 1984: XXIII-XLIV]

De partea iezuitului Las Casas s-au poziționat Domingo de Soto, Luis de Molina, Francisco Suárez și bascul Francisco de Vitoria¹², acesta din urmă cunoscător îndeaproape al faptelor, cu opinii discrepante față de cele ale Papei și a altor religioși. Regele, însuși, l-a consultat în această problemă, considerându-l un expert din perspectivă juridico-morală:

“...tengo noticias de muchos escándalos, de hechos inhumanos y de actos de impiedad perpetrados en estas regiones.” [Tolosana, 1977: 52]

Cunoscuți în istoria gândirii politice europene, aceștia au creat prin scrierile lor o atmosferă propice lui Las Casas, fapt care a dus în 1542, mult înaintea disputei de la Valladolid, la promulgarea „Legilor Noi”, care interziceau sclavizarea și munca forțată, aboleau posesiunile- aparte de cazurile justificate –și dreptul la ele prin moștenire.

Controversa nu a avut o opinie oficială finală din partea Coroanei, atât Las Casas, cât și Sepúlveda s-au declarat câștigători, însă promulgarea „Legilor Noi” a demonstrat că Spania respingea ideea că indienii sunt inferiori spaniolilor.

În timpul polemicii, dar și după, Bartolomé de las Casas a continuat să scrie și să publice, una din opere fiind *Historia de las Indias* (începută în 1527), la care a lucrat treizeci și cinci de ani și care dorea să nareze istoria continentului până la jumătatea secolului al XVI-lea, însă a ajuns doar până la anul 1520. Opera lui Juan Ginés de Sepúlveda –Democrates Alter va vedea lumina publicării abia în 1892.

Există și autori ca Hernando de Santillán – *Relación del origen, descendencia, política y gobierno de Incas*, scrisă în 1572 sau Juan de Batanzos – *Suma y narración de los Incas*, care condamnă în scrierile lor conquistatorii, lansând ideea că „celălalt” a fost distrus înainte de a-l studia și de a-l cunoaște, interesați fiind doar de ceea ce se putea profita.

Toți acești exploratori ai Lumii Noi pot fi considerați istorici, iar opera lor o putem integra în domeniul istoriei, însă această clasificare nu ar fi completă: „ei fac istorie pe spatele istoriei” [Lisón, 1977: 81]; documentele obiective ale trecutului sunt minime, ca urmare, ei au trebuit să reconstruiască trecutul pornind de la prezent, iar prezentul însemna călătorii numeroase, observarea obiceiurilor și a ritualurilor nativilor, interpretarea limbii și a picturilor, dialogarea cu căpetenii și oameni de rând, cu bătrâni și tineri; ceea ce transmit posteriorității, în urma adunării și analizei datelor, este modul de a fi și de a se comporta al nativilor, interpretarea oferită de ei asupra trecutului lor istoric.

Lisón Tolosana este de părere că în efortul lor de a ajunge la cunoașterea „celuilalt”, aceștia inventează Etnografia și pun bazele Antropologiei culturale. [Tolosana, 1977: 81]

¹¹ „Când aceia, a căror condiție naturală este cea de supunere față de alții, a căror autoritate o neagă sau când nu există altă cale, trebuie dominați prin arme; tipul acesta de război este drept, după filosofii cei mai eminenti.” (trad. n.)

¹² Francisco de Vitoria (1483/1486-1546), călugăr spaniol, scriitor și profesor la Universitatea din Salamanca; s-a făcut cunoscut prin ideile sale și contribuția la dreptul internațional, bazat pe gândirea umanistă al realismului a lui Aristotel.

Întrebarea care a măcinat și macină în continuare societatea antropologică spaniolă este legată de imposibilitatea spaniolilor de a da naștere disciplinei *Antropologia culturală*, având o întreagă pleiadă de autori și opere etnografice, încă din secolul al XVI-lea; de ce de la descriere nu s-a trecut la analiza științifică riguroasă a „omului nou”? Carmelo Lisón Tolosana pare a avea răspunsul: motivele ar fi diverse, în primul rând spaniolii au fost pionierii unei discipline și cu acest lucru le-ar fi suficient, le revine generațiilor posterioare datoria de a completa; un alt motiv - colonizatorii aveau limite clare în investigațiile lor pe care un le puteau depăși: limite religioase, economice, politice etc.; un al treilea motiv constă în lipsa metodologiei antropologice în perioada respectivă și a interesului pur științific de studiere a „celuilalt” ca disciplină în cadrul Universității:

„Imperiul spaniol a produs Etnologia, cel britanic – cu Universitatea – Antropologia.”
[Tolosana, 1977: 103]

BIBLIOGRAFIE

- Aguirre Baztán, 1992: Ángel Aguirre Baztán, *Historia de la antropología española*, Editorial Boixareu Universitaria, 1992, p. 3-6.
- Aguirre Baztán, 1986: Ángel Aguirre Baztán, *La antropología cultural en España. Un siglo de Antropología*, Editura Promociones y Publicaciones Universitarias, 1986, p. 1-12.
- Andrés Marcos, 1984: Teodoro Andrés Marcos, *Ideología del 'Demócrates Secundus'*, en Juan Ginés de Sepúlveda, *Demócrates Segundo o de las justas causas de la guerra contra los Indios*, Ediție critică bilingvă, traducere în spaniolă, note și indice de Ángel Losada, 2^a, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Francisco de Vitoria, p. XXIII-XLIV.
- Bartolomé de Las Casas, *Controversia Las Casas-Sepúlveda*, Fin del sumario que colligio el egregio padre maestro Fray Domingo de Soto de la Apología del obispo de Chiapa y las razones del doctor Sepúlveda – Biblioteca Virtual Universal, Sitio web: www.biblioteca.org.ar
- Bartolomé de Las Casas, 1965: *Historia de las Indias*, lib. 3, cap. 4. Edición de Agustín Millares Carlo y estudio preliminar de Lewis Hanke, Tomo II, México, Fondo de Cultura Económica, 1965.
- Hanke, 1958: Lewis Hanke, *El prejuicio racial en el Nuevo Mundo: Aristóteles y los indios de Hispanoamérica*, traducción de Marina Orellana, Santiago de Chile: Editorial Universitaria, 1958, p. 15.
- Lisón Tolosana, 1977: Carmelo Lisón Tolosana, *Antropología social en España*, segunda edición, Madrid, Akal editor, 1977, p 9, 22, 52, 58-86, 103.
- Maestre Sánchez, 2004: Alfonso Maestre Sánchez, *Todas las gentes del mundo son hombres. El gran debate entre Fray Bartolomé de las Casas (1474-1566) y Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) "All the people in the world are human beings"*, in *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, 21, 2004, p. 96, 103-104, 116.
- Mullauer-Seichter, 2016: Waltraud Mullauer-Seichter, *Claves en los inicios de la Antropología social y cultural española. Temas y autores*, Editorial Universitaria Ramon Aceres, UNED, 2016, p. 17-18.
- Ortiz García, Sánchez Gómez, 1994: Carmen Ortiz García y Luis Ángel Sánchez Gómez, *Diccionario Histórico de la Antropología Española*, Departamento de Antropología de España y América, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1994, p.41-46, 305-306, 605-606.
- Puig-Samper, Galera Gómez: 1983: Miguel Angel Puig-Samper y Andrés Galera Gómez, *Introducción a la historia de la antropología española en el siglo XIX*, Madrid, Instituto „Arnau de Vilanova”, C.S.I.C., 1983, p 29-31.